

УДК 631.385.17

В. М. Шевченко,
аспірант кафедри фінансів,
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, м. Харків

ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

V. Shevchenko,
graduate student of department of finances, Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaev, Kharkov

ECONOMIC DIRECTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CROP PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті досліджено основні економічні напрями інноваційного розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Запропоновані принципово інші системи оплати праці, де основна увага приділяється мотивації персоналу. Встановлено, що ефективність праці істотно залежить від наукового обґрунтування засад організації праці. Обґрунтовано оптимальну виробничу галузеву структуру та оптимальний рівень інтенсивності виробництва досліджуваного підприємства.

The article deals with the main economic directions of innovative development of plant growing in agricultural enterprises. The fundamentally different systems of remuneration are offered, where the main attention is paid to motivation of the personnel. It has been established that the effectiveness of labor essentially depends on the scientific substantiation of the principles of the organization of labor. The optimal industrial branch structure and the optimum level of intensity of production of the investigated enterprise are substantiated.

Ключові слова: оплата праці, організація праці, виробнича галузева структура, інтенсифікація.

Key words: labor remuneration, labor organization, industrial sector structure, intensification.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекват-

них сучасному стану розвитку галузі рослинництва. Відтак запровадження в рослинництві інноваційної моделі економічного зростання перетворюється на об'єктивну необхідність.

Особливістю сучасного етапу розвитку вітчизняного рослинництва є незадовільний стан його матеріально-технічної бази; низький інвестиційний потенціал галузі; високі виробничо-фінансові ризики; низький рівень оплати праці; незадовільна організація системи зберігання, переробки й реалізації продукції рослинництва; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; незадовільний фінансовий стан більшості вітчизняних товаровиробників; низький рівень державної підтримки, що вимагає обґрунтування пріоритетних економічних напрямів інноваційного розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останніми роками досить багато публікацій присвячено питанням поліпшення інноваційного розвитку аграрного виробництва та підвищення його ефективності. Проблему інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва досліджували В. Андрійчук, О. Гурторов, Л. Михайлова, В. Онегіна, П. Саблук, П. Стецюк, О. Ульяновченко, О. Шубравська [1—8] та інші відомі фахівці. Проте питання забезпечення інноваційного розвитку саме галузі рослинництва, розробки пріоритетних економічних напрямів інноваційного її розвитку є актуальними і потребують подальшого дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні основних економічних напрямів інноваційного розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рослинництво є важливою галуззю сільського господарства, яка впливає на стан продовольчої безпеки країни та є сировинною базою для розвитку більшості агропродовольчих підкомплексів. У зв'язку з цим, у нинішніх умовах існує необхідність подолання кризових явищ у досліджуваній галузі, що сприятиме відновленню порушених відтворювальних процесів, зростанню ефективності й конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва. Реалізація зазначеного можлива за рахунок активізації інноваційних процесів у галузі, створення умов для організації та управління інноваційною діяльністю.

Зазначимо, що під інноваційним процесом у рослинництві розуміють систему заходів

щодо проведення комплексу наукових досліджень та розробок, створення інновацій, їх освоєння з метою максимізації доходів і підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва на основі зниження витрат й підвищення її якості, що забезпечує прискорене економічне зростання та розширене відтворення галузі.

Зростання інноваційної активності галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах передбачає впровадження таких груп напрямів інноваційного розвитку: технологічні, технічні, біологічні та економічні.

Цілком очевидно, що пріоритетними будуть вважатись ті напрями інноваційного розвитку, які можуть у відносно короткі терміни забезпечити позитивні зміни в прибутковості суб'єкта господарювання та економічної ефективності виробництва, підвищити рівень і якість життя селян, стабілізувати демографічні та міграційні процеси на селі, забезпечити еколого-безпечне використання сільськогосподарських угідь. Тож, не знижуючи важливості усіх перелічених напрямів інноваційного розвитку, нами більш детально були досліджені економічні напрями інноваційного розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Особливістю саме економічних напрямів інноваційного розвитку є те, що вони розробляються і впроваджуються на базі конкретних підприємств, враховуючи їх особливості розвитку, специфіку діяльності тощо. Тож кожному підприємству будуть притаманні свої конкретні економічні напрями інноваційного розвитку, які забезпечать оптимальний рівень інтенсивності виробництва при досягнутому рівні науково-технічного прогресу, гарантуватимуть позитивні зміни в економічній ефективності виробництва, в прибутковості суб'єкта господарювання.

На сучасному етапі розвитку економіки, одним з основних економічних напрямків інноваційного розвитку сільського господарства в цілому, та рослинництва зокрема, є удосконалення системи оплати праці на підприємстві. Відповідно до головних завдань керівників повинна відноситись мотивація своїх підлеглих до ефективної праці, з метою організації якісної та результативної роботи, що спрямована на досягнення цілей діяльності компанії. Працівники повинні розуміти, що досягнувши цілей компанії, вони досягнуть і своїх особистих цілей за допомогою тих благ, які їм запропонує компанія, в якій вони працюють.

Система винагород повинна виходити зі стратегії і цілей компанії, які передбачають за-

ходи щодо матеріального стимулювання працівників у довгостроковій перспективі. Роботодавець не може підняти один раз заробітну плату і тримати цей рівень кілька років, тому що така мотивація не спрацює. Потрібно час від часу регулювати рівень заробітної плати і премій, щоб не було звикання з боку працівників і сприйняття цього як належного. Також постійне підвищення адміністрацією матеріальних стимулів не призводить до гарних результатів, адже мотивація не може постійно зростати. Вона доходить до певного рівня, починає спадати, а потім її рівень знову підвищується.

Традиційні методи оплати праці, як-от тарифна або відрядна система, вже давно мають відійти у минуле, адже вони не спроможні впровадити елемент мотивації, оскільки передбачають гарантовані виплати, дискримінуючи при цьому ідею справедливої винагороди. Необхідно здійснити перехід до принципово інших систем оплати праці, де основна увага приділяється мотивації персоналу, розуміючи те, що мотивований працівник спроможний принести набагато більше прибутку та економічної вигоди для підприємства. Інноваційний підхід до оплати праці є стимулом та високою мотивацією для працівників у вдосконаленні своїх професійних навиків, здібностей, а також у досягненні високих ефективних кінцевих результатів в процесі виконання поставлених завдань.

Варто відмітити, що ефективність праці істотно залежить і від наукового обґрунтування засад організації праці, що, в свою чергу, є наступним економічним напрямом інноваційного розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Увага науковців і практиків до проблем організації праці з розвитком сучасних технологій виробництва тільки посилюється. Складність цих проблем зумовлюється їх органічним зв'язком з розвитком продуктивних сил і виробничих відносин у суспільстві. З розвитком продуктивних сил і виробничих відносин поглиблюється галузевий розподіл праці, спеціалізація і кооперація. При цьому організація праці на сільськогосподарських підприємствах здійснюється у специфічних формах залежно від особливостей виробничо-технічного процесу, природно-технологічного середовища, змісту робочого процесу.

Відповідно, найдосконалішою буде така форма організації праці, яка забезпечить найбільш раціональну взаємодію робочої сили із засобами виробництва і надасть змогу ви-

бити найбільше продукції необхідної якості з найменшими витратами.

Так, у сільськогосподарських підприємствах зусиллями трудового колективу здійснюється виробничо-господарська діяльність, спрямована на виробництво рослинницької продукції, її переробку, реалізацію, надання різноманітних послуг селянам та іншим господарствам. Кожне підприємство об'єднує працівників у трудовий колектив для спільної трудової діяльності. У свою чергу, у складі трудового колективу підприємства, залежно від його розмірів, галузевої спеціалізації та інших обставин можуть функціонувати внутрішньогосподарські (первинні) колективи. Як показує практика, переважно це виробничі бригади, механізовані загони, ланки, поопераційні робочі групи. Якісні відмінності між ними зумовлені особливостями розстановки працівників у процесі виробництва, обсягом і повнотою виконання виробничих процесів і наявністю та складом закріплених за ними чи приданих засобів.

Необхідно зазначити, що нині у сільському господарстві України існують різні форми підприємств — це і агрофірми, і приватні підприємства, і господарські товариства, і фермерські господарства тощо. Найбільш раціональна організація праці забезпечується у великих підприємствах, де трудовий колектив поділений на декілька спеціалізованих первинних підрозділів, чисельність зайнятих у кожному з яких узгоджена з особливими виробничими умовами конкретного підприємства. У дрібних підприємствах, як правило, відсутня внутрішньоколективна організація праці і поділ на первинні виробничі ланки, що потребує від кожного працівника володіння універсальними навичками і не сприяє виробленню професійної спеціалізації працівників.

Обґрунтовуючи економічні напрями інноваційного розвитку рослинництва, неможливо обминути увагою оптимальну виробничу галузеву структуру. В умовах становлення ліберального ринкового середовища саме ринкові фактори здійснюють визначальний вплив на основний профіль діяльності будь якого підприємства, в тому числі і аграрної сфери. Відповідно, здійснюючи виробничо-господарську діяльність, підприємство має враховувати кон'юнктуру ринку її динаміку і циклічність. Тож оптимальна виробнича галузева структура підприємств рослинницької галузі однозначно пов'язана з оптимальною сівозміною, яка повинна відповідати змінам у кон'юктурі ринку, але не порушуючи при цьому норм посіву.

**Таблиця 1. Економічна оцінка проекту сівозмін
СТОВ "Восток Агро — 2004" Борівського району Харківської області**

Сільськогосподарські культури	Валовий вихід продукції, ц	Площа посіву, га	Врожайність, ц/га	Прибуток	
				з усієї площі, тис. грн	з 1 га, грн
Варіант 1 (7 пільна польова сівозміна)					
Соя					
Озима пшениця	14415,0	310,4	46,4	1550,0	4993,5
Соняшник	8058,0	155,2	51,9	3967,5	25563,6
Кукурудза на зерно	24695,4	310,4	79,6	2771,7	8929,4
Ячмінь	6741,9	155,2	43,4	480,5	3095,8
Усього		1086,4		8769,6	
Варіант 2 (5 пільна польова сівозміна зерно-просапна)					
Соя	1960,046	217,3	9,02	392,0	1804,0
Озима пшениця	10091,412	217,3	46,4	1085,1	4993,5
Соняшник	11282,216	217,3	51,9	5555,0	25563,6
Кукурудза на зерно	17288,388	217,3	79,6	1940,4	8929,4
Ячмінь	9439,512	217,3	43,44	673,3	3098,6
Усього		1086,4		9645,8	
Варіант 3 (5 пільна польова сівозміна зерно-паро-просапна)					
Соя					
Озима пшениця	20182,8	434,6	46,4	2170,2	4993,5
Соняшник	11282,2	217,3	51,9	5555,0	25563,6
Кукурудза на зерно	17288,4	217,3	79,6	1940,4	8929,4
Ячмінь					
Усього		1086,4		9665,5	

Джерело: розраховано автором.

Як показує досвід минулих років, гонитва за надприбутком та високорентабельними культурами призводить до надлишкового виробництва та втрати частини доданої вартості від цього. Уникнення подібних помилок можливе шляхом застосування в управлінні аграрним підприємством прогресивних методів системного аналізу в поєднанні з математичним моделюванням.

Наявність наведених проблем свідчить про необхідність розробки та застосування принципово нових підходів до ведення сільськогосподарського виробництва в умовах невизначеності, властивих сучасній економіці. Невизначеність зовнішнього середовища та наявність непередбачуваних змін роблять необхідним постійне корегування планів виробництва. Так, пропонуємо застосовувати не "традиційні" сівозміни з жорстко закріпленим чергуванням культур на довгий період (8—12 років), а динамічні сівозміни з короткою ротацією (5—7 років) та з заміною за необхідності певних культур. Існують умови за яких, не порушуючи сівозміну, ячмінь можна замінити на овес, сою — на горох, озиму пшеницю — на гречку тощо.

З допомогою економіко-математичних методів для сільськогосподарського підприємства складають один або декілька варіантів сівозмін, з врахуванням усіх характеристик цього підприємства: спеціалізації, умов для виробництва, планових показників тощо. Кожен рік за

результатами роботи ці варіанти корегуються відповідно до умов виробництва та ринкової кон'юнктури. У разі необхідності переходять від основного варіанту сівозміни до альтернативного.

Для СТОВ "Восток Агро — 2004" Борівського району Харківської області було розроблено три варіанти сівозміни. Узагальнена оцінка ефективності виробничої діяльності СТОВ знаходить своє відображення в показниках прибутковості (табл. 1).

Цілком очевидно, що загальний фінансовий результат СТОВ "Восток Агро — 2004" формується залежно від прибутковості окремих культур. Дані таблиці 1 свідчать, що соняшник залишається найбільш прибутковою культурою (25563,6 грн з 1 га) й перенасичення нею структури посівних площ — це один зі шляхів максимізації прибутку, тобто основної мети підприємницької діяльності. Найменш прибутковою культурою з розрахунку на 1 га під час проведення дослідження була соя — 1804,0 грн.

Але, з іншого боку, не обов'язково збільшувати площу посіву "прибуткової" культури, можна збільшити вихід валової продукції через інтенсифікацію виробництва. Ще одним чинником є те, що некомпенсоване використання природних ресурсів (землі) призведе до зниження врожайності сільськогосподарських культур. Це спричинить негативні економічні наслідки.

Співвідношення соняшнику та повернення його на одне і теж місце відповідає постанові Кабінету Міністрів України від 11.02.2010 р. №164 лише для першого (7пільного) варіанту сівозміни, але варіанти №№ 2,3 відповідають рекомендаціям дослідників, щодо допустимості повернення соняшнику на одне і теж поле через 5 років.

Врожайність сільськогосподарських культур на перспективу збільшена на 10% для культур розміщених в сівозміні після найкращих попередників. З даних таблиці 1 видно, що за варіантом № 3 (9665,5 тис. грн) прибуток з усієї площі на 0,20 % більше ніж за варіантом № 2 (9645,8 тис. грн) та на 9,27% більше ніж за варіантом № 1 (8769,6 тис. грн).

Ще одним пріоритетним економічним напрямком інноваційного розвитку галузі рослинництва є обґрунтування оптимального рівня інтенсивності виробництва, який сприятиме підвищенню ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Інтенсифікація, як об'єктивний процес розвитку сільського господарства в цілому та рослинництва зокрема, має багатогранний та комплексний характер. Вона включає всі напрями розвитку економіки сільськогосподарських підприємств на основі широкого використання досягнень науково-технічного процесу і безпосередньо впливає на кінцеві результати виробництва.

На сучасному етапі для більшості сільськогосподарських підприємств проблемою інтенсифікації є збільшення виходу високоякісної продукції з розрахунку на одиницю земельної площі, а також підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Засобом розв'язання цієї проблеми є додаткові вкладення, що зумовлюють концентрацію уречевленої і живої праці на одній і тій самій земельній площі.

У свою чергу, підвищення економічної ефективності інтенсифікації сільського господарства характеризується більш високими темпами зростання виходу продукції з розрахунку на одиницю земельної площі порівняно із збільшенням витрат на її виробництво. При цьому слід пам'ятати про закон спадної віддачі, під впливом якого формуються результативні показники інтенсифікації виробництва продукції рослинництва.

Дослідження впливу інтенсивності виробництва було здійснено нами на прикладі сільськогосподарських підприємств лісостепової зони Харківської області, які в 2016 р. зай-

мались виробництвом та реалізацією озимої пшениці. При цьому базовим підприємством було СТОВ "Восток Агро — 2004" Борівського району Харківської області. Виходячи з того, що основним показником рівня інтенсивності виробництва в окремих галузях рослинництва є витрати виробництва на 1 га посіву відповідної культури, нами на основі кореляційного аналізу була встановлена залежність урожайності озимої пшениці від розміру виробничих витрат на 1 га за рівнянням параболі 2-го порядку:

$$Y = 7,994 + 5,503x - 0,124x^2 \quad (1),$$

де y — урожайність озимої пшениці, ц/га; x — виробничі витрати на 1 га посіву, тис. грн.

Відмітимо, що коефіцієнт кореляції для даної залежності становить 0,824, що свідчить про досить тісний взаємозв'язок між досліджуваними показниками.

Наступним етапом проведеного дослідження було встановлення залежності виручки від реалізації озимої пшениці від розміру виробничих витрат в досліджуваній сукупності господарств Харківської області. Для цього вищенаведена функція залежності урожайності озимої пшениці від виробничих витрат (1) була помножена на фактичну ціну реалізації зазначеної культури в СТОВ "Восток Агро — 2004" Борівського району Харківської області, яка в 2016 р. становила 300 грн/ц. отримана функція має наступний вигляд:

$$V = 2,3982 + 1,6509x - 0,0372x^2 \quad (2),$$

де V — виручка від реалізації озимої пшениці, тис. грн; x — виробничі витрати на 1 га посіву, тис. грн.

Оскільки кінцевим фінансовим результатом вирощування озимої пшениці є прибуток від реалізації даної культури, то нами була встановлена залежність прибутку від суми виробничих витрат, виходячи з класичної трактовки сутності економічної категорії "прибуток":

$$P = 2,3982 + 0,6509x - 0,0372x^2 \quad (3).$$

Аналізуючи отриману функцію, слід відмітити, що збільшення виробничих витрат на 1000 грн у розрахунку на 1 га посіву озимої пшениці в досліджуваному підприємстві до певного рівня супроводжується зростанням обсягу отриманого прибутку, а потім він набуває тенденції до зменшення згідно з законом спадної віддачі.

Для того, щоб встановити оптимальний рівень інтенсивності виробництва озимої пшениці, за якого досягається максимальна сума прибутку в розрахунку на 1 га посіву, нами була знайдена похідна функції (3), потім її прирівняли до 0 і знайшли з отриманого рівняння зна-

чення аргументу:

$$(П)' = 0,6509 - 0,0744x$$

$$0,6509 - 0,0744x = 0$$

$$X = 8,75 \text{ тис. грн/га.}$$

Отже, виходячи з отриманих результатів, максимальний розмір прибутку у розрахунку на 1 га озимої пшениці в СТОВ "Восток Агро — 2004" Борівського району Харківської області у 2016 р. можна було досягти при виробничих витратах 8,75 тис. грн/га. Порівнюючи отримані результати з фактичним рівнем інтенсивності виробництва озимої пшениці, слід відмітити, що він дещо вищий (9,77 тис. грн). Це свідчить про те, що якби в СТОВ "Восток Агро — 2004" витратили 8,75 тис. грн з розрахунку на 1 га посіву озимої пшениці і забезпечили такий же, як у 2016 р., рівень ефективності виробництва, то вони отримали ще б більший прибуток.

ВИСНОВКИ

Тож в умовах інноваційного розвитку рослинницької галузі принципово важливим є:

— обґрунтування оптимального рівня інтенсивності виробництва при досягнутому рівні науково-технічного прогресу в умовах дії закону спадної віддачі, який би забезпечив одержання максимального прибутку при оптимальному рівні концентрації виробничих витрат у розрахунку на 1 га посіву сільськогосподарських культур;

— складання моделей сівозмін, які дозволять зменшити виробничі витрати на мінеральні та органічні добрива, збільшити вихід валової продукції сільськогосподарських культур та адаптуватися до змін агрометеорологічних та економічних умов ведення сільського господарства;

— перехід до принципово інших систем оплати праці, де основна увага приділяється мотивації персоналу, розуміючи те, що мотивований працівник спроможний приносити набагато більше прибутку та економічної вигоди для підприємства.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств аграрного комплексу: підручник / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2013. — 779 с.

2. Гуторов О.І. Інвестиційний менеджмент: курс лекцій / О.І. Гуторов. — Харків: ХНАУ, 2014. — 202 с.

3. Михайлова Л.І. Інноваційний менеджмент / Л.І. Михайлова, О.І. Гуторов, С.Г. Турчина, І.О. Шарко. — Вид. 2-ге, доп. — К.: Центр учбової літ-ри, 2015. — 234 с.

4. Онегіна В.М. Складові інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва в Україні /

В.М. Онегіна // Вісник Сумськ. нац. аграр. унту. — 2010. — Вип 9/2 (44) — С. 135—139.

5. Саблук П.Т. Аграрний сектор України: інституційні засади подальших трансформацій / П.Т. Саблук // Вісник економічної науки України — 2011. — №2 — С. 238—240.

6. Стецюк П.А. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь // Економіка АПК. — 2012. — № 4. — С. 73—78.

7. Ульянченко О.В. Ресурсоощадні технології вирощування зернових культур: оцінка й ефективність: монографія / О.В. Ульянченко, І.В. Казакова. — Х.: Смуґаста типографія, 2015. — 288 с.

8. Шубравська О. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О. Шубравська // Економіка України. — 2012. — № 1. — С. 27—35.

References:

1. Andrijchuk, V.H. (2013), *Ekonomika pidpriemstv ahrarnoho kompleksu* [Economy of enterprises of agrarian complex], KNEU, Kyiv, Ukraine.

2. Hutorov, O.I. (2014), *Investytsijnyj menedzhment* [Investment Management], KhNAU, Kharkiv, Ukraine.

3. Mykhajlova, L.I. Hutorov, O.I. Turchina, S.H. and Sharko, I.O. (2015), *Innovatsijnyj menedzhment* [Innovation management], 2nd ed, Tsentr uchbovoi lit-ry, Kyiv, Ukraine.

4. Onehina, V.M. (2010), "Components of the innovative model of development of agrarian production in Ukraine", *Visnyk Sums'k. nats. ahrar. Untu*, vol. 9/2 (44), pp. 135—139.

5. Sabluk, P.T. (2011), "Agrarian sector of Ukraine: institutional foundations for further transformations", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 2, pp. 238—240.

6. Stetsiuk, P.A. and Hudz', O.Ye. (2012), "Financial problems of agrarian production development", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 73—78.

7. Ul'ianchenko, O.V. and Kazakova, I.V. (2015), *Resursooschadni tekhnologii vyroschuvannia zernovykh kul'tur: otsinka j efektyvnist'* [Resource-efficient technologies for growing crops: assessment and efficiency], *Smuhasta ty-pohrafiia*, Kharkiv, Ukraine.

8. Shubravs'ka, O. (2012), "Innovative development of the agrarian sector of Ukraine's economy: theoretical and methodological aspect", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 1, pp. 27 — 35.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2018 р.